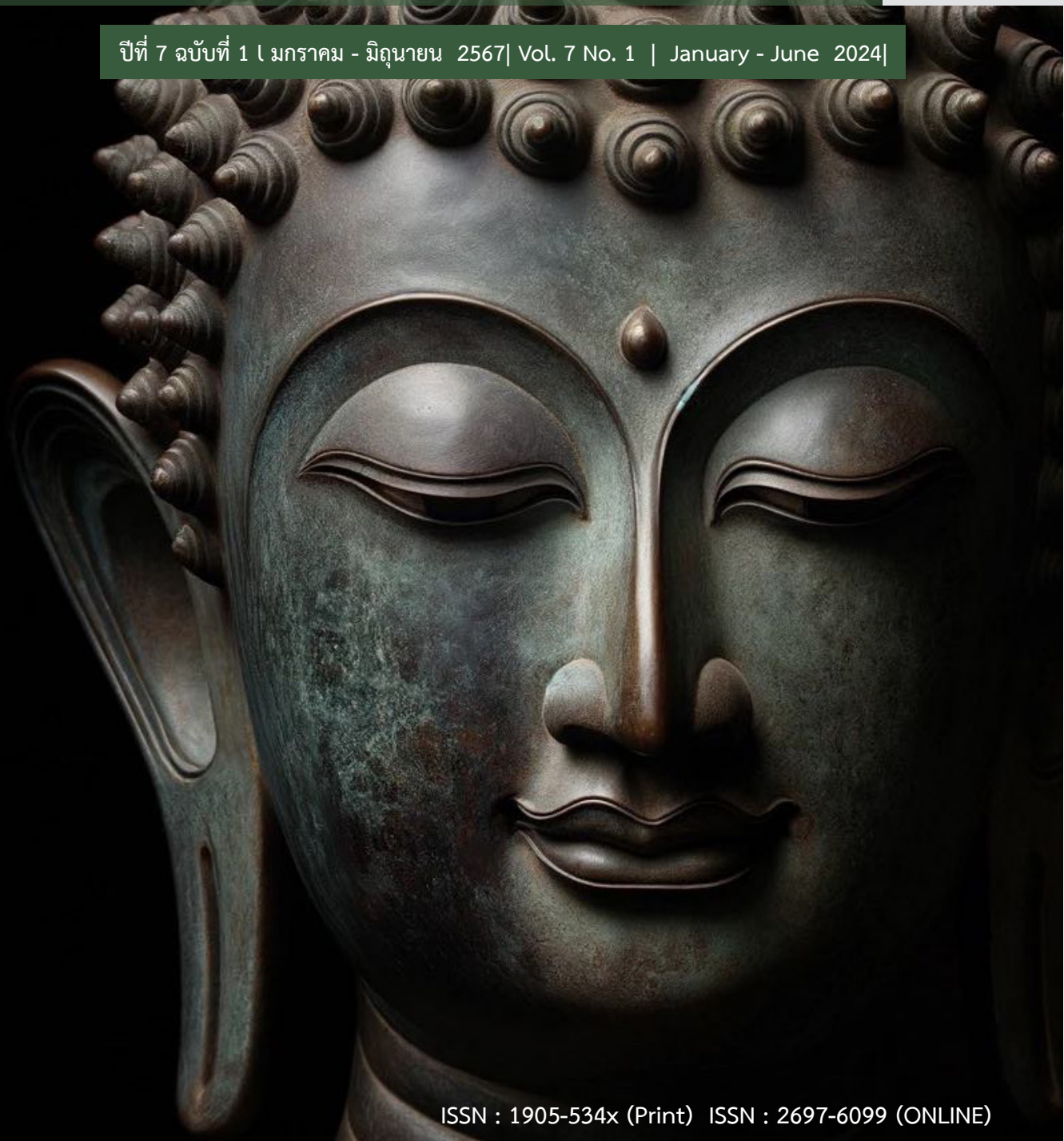

วารสารพุทธศิลปกรรม JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

02

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2567 | Vol. 7 No. 1 | January - June 2024 |

ISSN : 1905-534x (Print) ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

การสร้างสร้งงานลายคำด้วยเทคนิคผสมระหว่าง แม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก

The Creation of Lai Kham Art with Mixed Techniques of Stencil and Hai Dok Pattern's Scraping.

เนติ พิเคราะห์

Neti Phikroh

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Rajamangala University of Technology Lanna

Corresponding Author, Email: bubyzoon@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งศึกษาและสร้างสร้งงานลายคำด้วยเทคนิคผสมผสานระหว่างการใช้แม่พิมพ์ฉลุลาย และเทคนิคการชุดลาย ฮายดอก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา เทคนิค และรูปแบบของลายคำล้านนา การพัฒนาเทคนิคการสร้างสร้งงานลายคำด้วยการผสมผสานระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และเทคนิคการชุดลาย ฮายดอก หลังจากนั้นจึงการสร้างสร้งผลงานลายคำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ผลการศึกษาพบว่า ลายคำล้านนามีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เทคนิคการสร้างสร้งสร้งลายคำมีหลากหลายรูปแบบ หนึ่งในเทคนิคที่นิยมใช้คือ เทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ด้วยเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก เป็นการปิดทองแม่พิมพ์ฉลุลายที่มีการชุดเส้นเพิ่มขึ้น หรือแต่งเติมเส้นเพื่อสร้างรายละเอียดให้เกิดความสวยงาม เทคนิคดังกล่าวนี้จะเป็นลักษณะเด่นและเอกลักษณ์เฉพาะงานลายคำล้านนา อันเป็นที่นิยมมากที่สุดและปรากฏอยู่โดยทั่วไปในงานประดับตกแต่งวิหารล้านนา ซึ่งแม่พิมพ์ฉลุลาย นิยมใช้สร้างรูปทรงหลักของลวดลาย มักเป็นลวดลายเรขาคณิต ลวดลายกนก ลายดอกไม้ หรือลวดลายเทพนม ส่วนการชุดลาย ฮายดอก ใช้สร้างรายละเอียดเพิ่มเติมบนลวดลาย โดยใช้เครื่องมือแหลมชุดขีดลงบนพื้นผิวที่ปิดทองไว้แล้ว งานลายคำที่

สร้างสรรค์ด้วยเทคนิคผสมผสานนี้ จะได้ลวดลายที่สวยงาม ประณีต อ่อนช้อย เทคนิคทั้งสองเป็นเทคนิคที่สามารถนำมาผสมผสานกันเพื่อสร้างสรรค์ผลงานลายคำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้ ผลงานลายคำที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น แสดงถึงความประณีต สวยงาม และสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของลายคำล้านนา

คำสำคัญ: ลายคำ, ล้านนา, เทคนิคผสมผสาน, แม่พิมพ์ฉลุลาย, ชูตลาย ฮายดอก

Abstract

This research aims to explore and create The Creation of Lai Kham Art with Mixed Techniques of Stencil and Hai Dok Pattern's Scraping. The objectives are threefold: To investigate the history, techniques, and forms of Kham Lanna designs. To develop a hybrid technique for creating Kham Lanna designs by combining stenciling and Hai Dok Pattern's Scraping. To create unique and distinctive Kham Lanna designs.

The research unveils the rich historical tapestry of Kham Lanna designs, characterized by a diverse array of creative techniques. Among these, with Mixed technique of stenciling and Hai Dok Pattern's Scraping stands out as a hallmark of Kham Lanna artistry. This technique involves applying gold leaf to a stenciled design, followed by the meticulous addition of incised lines to enhance the intricate details. This distinctive approach sets Kham Lanna designs apart, making them a prevalent feature in the ornamentation of Lanna temples. Stenciling plays a pivotal role in establishing the primary forms of the design, often featuring geometric patterns, floral motifs, or depictions of Devatas (Buddhist deities). Hai Dok Pattern's Scraping, on the other hand, introduces a layer of refinement, employing sharp tools to etch delicate lines upon the gilded surface. The harmonious blend of these techniques produces exquisite Kham Lanna designs, renowned for their elegance, intricacy, and graceful flow.

Keywords: Kham Lanna, Lanna, Hybrid Technique, Stenciling, Hai Dok Pattern's Scraping.

บทนำ

ลายคำล้านนา กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นคู่กันมาอย่างยาวนาน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึง ความเจริญทางพุทธศาสนา คติความเชื่อ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนล้านนาที่ดำเนินอยู่ภายใต้ความเชื่อความศรัทธาที่มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน คนในวัฒนธรรมล้านนาเรียกชนิดธาตุโลหะทองคำ (ว่า “คำ” ส่วน ทองเหลือง (เรียกว่า “ทอง” ทองคำเป็นที่นิยมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ธาตุโลหะชนิดนี้มีมูลค่าสูงและคุณสมบัติ ที่มีความพิเศษมีสีเหลืองทองมันวาวเนื้ออ่อนนุ่ม สามารถยืดและตีเป็นแผ่นได้ ทองคำที่นำมาตีเป็นแผ่นบาง ๆ เรียก ว่า “ทองคำเปลว” มีคุณสมบัติที่บางเบาสามารถนำไปใช้ได้หลายพื้นที่และหลากหลายรูปทรง นิยมนำไปใช้ในงาน ประณีตศิลป์ต่าง ๆ เช่น ปิดทองพระพุทธรูป ปิดทององค์พระเจดีย์ ปิดทองประดับงานเครื่องไม้ส่วนประกอบต่าง ๆ ของงานสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น งานลายคำล้านนานิยมสร้างสรรค์เป็นลวดลายที่มีลักษณะต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบใช้ในการประดับ ตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมทางศาสนา เครื่องสักการะและยังใช้ตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมของสถาบันกษัตริย์ อีกด้วย การประดับตกแต่งด้วยเทคนิคดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขงในหลายประเทศ เช่น เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า เมืองสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน (พระอิริยวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ, พิสิฐรัฐ โคตรสุโพธิ์, ลิปิกร มาแก้ว, พระวิฑูรย์โกฏิฉกรรจ์, จันทร์สม์ ตาปูลิง, 2567: 18) ประเทศกัมพูชา ประเทศเวียดนาม และในประเทศไทย เป็นต้น ดังหลักฐานที่ปรากฏในวัดวาอาราม ในวังหรือหอคำต่าง ๆ รวมไปถึงเครื่องใช้สำหรับชนชั้นสูงอีกด้วย (ลิปิกร มาแก้ว, วิทยา พลวิฑูรย์ และเนติ พิเคราะห์ (2562): 3)

ลักษณะลวดลายลงรักปิดทองหรือลายคำที่พบโดยทั่วไปในล้านนานั้น มักจะนิยมทำลวดลายปิดทองบนพื้นสีแดงชาด ซึ่งในภาคกลางจะเรียกเทคนิคนี้ว่า ปิดทองล่องชาด และพบว่าเทคนิคในการทำลวดลายลงรักปิดทองในอดีตนี้มีอยู่ 4 วิธีการ คือ วิธีแรก เป็นลวดลายที่ทำด้วยเทคนิคปิดทองลงบนพื้นรักตามร่องฉลุของลวดลายบนกระดาดหรือแม่พิมพ์ลายฉลุ วิธีที่สอง เป็นเทคนิคขุดลาย วิธีที่สาม เป็นเทคนิคผสมระหว่างเทคนิคปิดทองล่องชาดและเทคนิคขุดลาย วิธีการที่สี่ เป็นเทคนิคลายรดน้ำ หรือลายคำน้ำรด เป็นเทคนิควิธีการที่ได้รับอิทธิพล

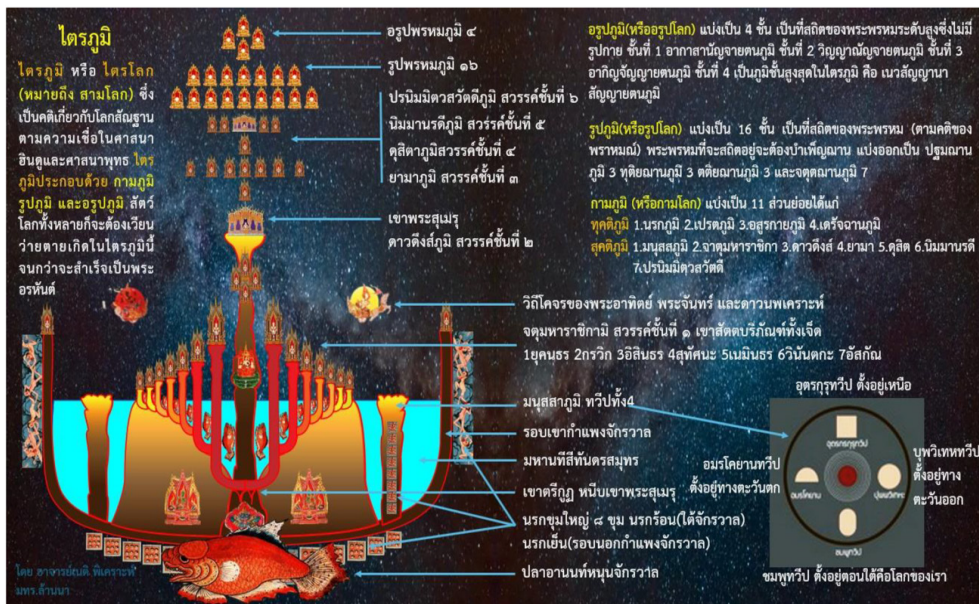
จากภาคกลาง รูปแบบเทคนิคการสร้างสรรคัลลายคำล่านนาในอดีตนั้น มีโครงสร้างมิติที่เกิดขึ้นกับงาน ในลักษณะมิติ ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างพื้นสีในสองระนาบ กล่าวคือ ระนาบที่เกิดจากพื้นสีแดงของชาด และพื้นสีดำของยางรัก และระนาบของทองคำเปลวที่ติดลงไป

แนวคิดและลวดลายพื้นฐานในงานลายคำล่านนา

จิตรกรรมฝาผนังในเอเชียมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว แต่ชาวตะวันตกไม่ค่อยรู้จักกันมากนัก ซึ่งอาจจะเนื่องจากอยู่คนละซีกโลก และในอดีตขาดความรู้เกี่ยวกับโลกตะวันออก ดังนั้นโลกปัจจุบันที่มีกลิ่นอายของโลกตะวันตกคลุมอยู่ จึงสูญเสียขุมทรัพย์ทางปัญญาจากโลกตะวันออกอันสำคัญยิ่ง ซึ่งนับว่าน่าเสียดายเป็นอย่างมาก (ปรกรณ์ พรหมวิทักษ์, 2554: ออนไลน์) จิตรกรรมไทยที่ยังคงปรากฏหลักฐานเก่าแก่ที่สุด คือตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา และมีอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 เนื่องจากงานจิตรกรรมไทยโบราณใช้วัสดุจากธรรมชาติ การเสื่อมสลายผุพังไปตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่ยังคงหลงเหลือผลงานให้เห็นไม่เก่าไปกว่างานประเภทประติมากรรม จากเดิมเป็นลายเส้นง่ายๆ ก็เพิ่มสีสันวัสดุธรรมชาติ จากหิน ดิน แร่ธาตุ พืช สัตว์ และติดทองคำเปลว หลังจากนั้นผลงานจิตรกรรมไทยได้วิวัฒนาการเรื่อยมาจนเกิดเป็นความงามแบบคลาสสิกในช่วงสมัยอยุธยา ถือเป็นความงามที่สมบูรณ์แบบ ทั้งในด้านเทคนิควิธีการ การจัดองค์ประกอบ การใช้สี จนเจริญสูงสุดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จิตรกรรมไทยในอดีตส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์ วิถีชีวิตผู้คน รวมถึง คติความเชื่อ ประเพณีต่าง ๆ เช่น ภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ชาดกพระเจ้า 500 ชาติ ชาดกนอกนิบาต ภาพปัจเจกพุทธะ ภาพปริศนาธรรม สมุดภาพไตรภูมิ จิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ภาพพระราชประเพณี ประเพณีสิบสองเดือน นิทานพื้นบ้าน ภาพธรรมชาติ ภาพลวดลายพรรณพฤกษา ฯลฯ ผลงานมักปรากฏอยู่ตามวัด ดังจะเห็นจากฝาผนังโบสถ์ วิหาร หรือสลุบ ตามพระบฏ หรือสมุดข่อย เป็นต้น เทคนิคกระบวนการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมไทยโบราณ นิยมใช้เทคนิคเขียนสีฝุ่น คือสีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ เทคนิคลายรดน้ำ เทคนิคลายกำมะลอ มีเทคนิคการสร้างสรรคัลลายทองอีกลักษณะที่นิยมในล่านนา หรือทางภาคเหนือของประเทศไทย มีลักษณะเฉพาะต่างจากเทคนิคลายรดน้ำที่นิยมในภาคกลาง เรียกเทคนิคนี้ว่า “ลายคำล่านนา”

1) แนวคิดและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ คติไตรภูมิในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างยิ่ง ต่อความเชื่อทางศาสนาทัศนคติ คุณธรรมจริยธรรม และศิลปวัฒนธรรมในสังคมล้านนา สร้างความศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนอย่างแน่นแฟ้นตลอดมา มีที่มาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเศษ รวมทั้งหมดประมาณ 30 พระคัมภีร์ (พระวิชัย อิทธิโก, 2560: 26) เป็นแก่นธรรมของพระพุทธศาสนา คือความเชื่อเรื่องบาปบุญ การเวียนว่ายตายเกิดใน 3 ภูมิ โลก สวรรค์ และอบายภูมิ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ด้วยการเข้าถึงพระนิพพาน ความเชื่อในไตรภูมิปรากฏเป็นรูปธรรมให้เห็นได้อย่างชัดเจนในงานศิลปกรรม เช่น ภาพวาด งานพุทธศิลป์ งานจิตรกรรม ประเพณีการสร้างพระเมรุมาศเพื่อพระราชทานเพลิง พระบรมศพและพระศพ เป็นราชประเพณีที่แฝงคติความเชื่อที่ปรากฏในไตรภูมิ เรื่องเทวดาและเขาพระสุเมรุ อันล้อมรอบด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์ เป็นศิลปกรรมชิ้นเอกที่ได้รับการสืบทอด และสืบสร้าง มาสู่ปัจจุบัน

ภาพที่ 1 ไตรภูมิ

ศิลปินล้านนาได้สร้างสรรค์จิตรกรรมขึ้นด้วยพลังความศรัทธาอันแท้จริง ด้วยการเล่าเรื่อง ภูมิปัญญาต่าง ๆ เช่น นรก สวรรค์ และโลกมนุษย์ จากหลักพุทธธรรม เช่น โลภะ-โลภะ ตระ โตรวิฏ และปฏิจจสมุปบาทถ่ายทอดผ่านรูปแบบอันวิจิตรงดงามเปี่ยมไปด้วยคุณค่า ในรายละเอียดของภาพเขียน และสามารถสะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต สภาพสังคม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นลักษณะพิเศษของท้องถิ่นและเป็นหลักฐานที่แสดงถึงคามมีอยู่ ตลอดจนการสืบเนื่องของสังคมวัฒนธรรมล้านนาได้เป็นอย่างดี อีกทั้งไตรภูมิยังมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทยจนถึงทุกวันนี้ เช่น การที่ต้องจัดทำศพให้พรมมือและใส่รูป และดอกบัวนั้น ก็เชื่อกันว่าเมื่อตายไปแล้วจะได้ไปไหว้พระจุฬามณีที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ การสื่อคติไตรภูมิด้วยศิลปะสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพสูงในการสื่อสารกับคนทุกระดับ โดยเฉพาะการปลูกฝังความคิดความเชื่อทางศีลธรรม ชี้ให้เห็นโทษของการทำชั่ว และผลของการทำดี ให้แก่ชาวพุทธในดินแดนล้านนาตลอดมา (พระวิจิตร อธิโก(ชัย เจริญวรรณ), 2560: 28).

2) หลักการออกแบบที่สัมพันธ์กับพื้นที่ที่ใช้ประดับตกแต่ง

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมประเภทอาคารเสนาสนะที่มีพื้นผิวเรียบและมองเห็นได้ชัด ได้แก่ หน้าบัน โค้งหลังคา เสา ผนัง รวมไปถึงประตู หน้าต่าง หรือผ้าเพดาน มักตกแต่งพื้นผิวเป็นลวดลายด้วยงานปิดทองแบบต่าง ๆ ทั้งลายบนผิวเรียบที่เรียกว่า “ลายคำ” ที่มีมาตั้งแต่โบราณ โดยปรากฏในงานสถาปัตยกรรมล้านนาตั้งแต่ช่วงยุคทอง เป็นวิธีการติดแผ่นทองคำเปลวลงในลายฉลุของแม่พิมพ์ลงบนพื้นผิวที่ทาสีแดงหรือสีดำ อาจมีการเขียนเส้นตัดขอบด้วย หรือมีการใช้เหล็กจารขีดเป็นลวดลายภายในบริเวณลายสีทอง เรียกว่า “ฮายลาย” และแบบลายนูน 3 มิติ ด้วยการติดไม้ฉลุลายทับบนพื้นเรียบด้านหลัง เรียกว่า “ปิดทองลายฉลุ” ซึ่งอาจมีการลงสีพื้นหลังหรือประดับกระจกสีแผ่นบางบนลวดลาย หรือการขุดร่องลึกลงไปจากพื้นผิว เรียกว่า “ปิดทองร่องชาด” และนิยมงานประดับกระจกสีมากขึ้น มีทั้งที่ใช้ “กระจกเกรียบ” หรือกระจกสีที่ดัดลงบนแผ่นดีบุก แบบโบราณและ “กระจกแก้ว” พบได้ในสมัยหลัง ที่มักจะผสมกับการปิดทอง ได้แก่ แบบ “ปิดทองร่องกระจก” มีลักษณะเป็นลายปิดทองนูนต่ำ พื้นหลังขุดร่องประดับกระจกสี และ “ประดับกระจกลายยา” ซึ่งมีลักษณะตัวลายขุดร่องประดับกระจกสี ส่วนพื้นหลังปิดทองทึบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเทคนิค “สะตายเงิน” คืองานปูนปั้นน้ำมันแบบเงิน โดยใช้ปูนขาวผสมน้ำมันตั้งอ้วที่สกัดจากต้นทัง ลวดลาย

ส่วนใหญ่ยังคงยึดถือแบบแผนดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากยุคทอง เช่น ลายแม่แบบต่าง ๆ (นิธิ สถาปิตานนท์, 2564: 122)

กระบวนการวิธีการสร้างสรรค์งานลายคำด้วยเทคนิคสมระหว่าง แม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก

งานลายคำด้วยเทคนิคสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก เป็นการปิดทองแม่พิมพ์ฉลุลายที่มีการชุดเส้นเพิ่มขึ้น หรือแต่งเติมเส้นเพื่อสร้างลายละเอียดให้เกิดความสวยงาม มักพบมากในภาพบุคคล เทวดา และรูปสัตว์ ตลอดจนลายกนก และลายดอกไม้ใบไม้อีกด้วย เทคนิคดังกล่าวนี้จะเป็นลักษณะเด่นและเอกลักษณ์เฉพาะงานลายคำล้านนา อันเป็นที่นิยมมากที่สุดและปรากฏอยู่โดยทั่วไปในงานประดับตกแต่งวิหารล้านนา (ลีปิกร มาแก้ว, วิทยา พลวิฑูรย์ และเนติ พิเคราะห์, 2562: 5)

ภาพที่ 2 ลวดลายเทวดา ลายคำเทคนิคสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก
วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย เป็นวัสดุสมัยใหม่ บางอย่างจะเป็นวัสดุทดแทนเทคนิคโบราณ ซึ่งมีวัสดุอุปกรณ์ดังต่อไปนี้

- 1) เหล็กจาร เหล็กปลายแหลม หรือตะปูขนาด 2.5, 3 นิ้ว ฝนปลายแหลม สำหรับชุดหรือสร้างร่องรอย
- 2) ยางรัก หรือ สีนํ้ามัน สำหรับปิดทอง
- 3) ทองคำเปลว
- 4) พู่กันเบอร์ 10, 12 สำหรับกวาดแผ่นทอง
- 5) ดินสอ
- 6) สก๊อตเทป (Scotch tape)
- 7) แผ่นระนาบรองชุดลาย เช่น กระดาษไม้อัดหนา 10 มม. ขึ้นไป ขนาด A4 ทำสีพื้นเข้ม(สีเขื่อน้ำอะคริลิก) หรือ สีนํ้ามัน FLEX หรือยางรัก
- 8) แผ่นพลาสติกใส PVC หนา 0.15 มม. (เทคนิคโบราณใช้หนังสัตว์ กระดาษสา หรือกระดาษถุงปูนเก่า)
- 9) มีคัตเตอร์ หรือวัสดุปลายแหลม สำหรับตัดฉลุ
- 10) พู่กันเบอร์ 4, 6, 8 สำหรับซ่อมแซมสี
- 11) ดินสอ, ปากกาเคมี (Permanent Marker)
- 12) แผ่นรองตัดฉลุแบบ

การออกแบบลวดลายเพื่อสร้างแม่พิมพ์

กระบวนการและขั้นตอนการออกแบบลวดลายเพื่อสร้างเป็นแม่พิมพ์ ลวดลายต้นแบบจากลายเส้นจิตรกรรมโบราณบนปี่กระดาษสา จิตรกรรมล้านนาสกุลช่างน่าน วัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน จำนวน 3 แบบ ในการสร้างสรรค์งานลายคำด้วยเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ขนาดกระดาษ A4 โดยมีภาพต้นแบบและกระบวนการ ขั้นตอนการออกแบบลวดลายเพื่อสร้างเป็นแม่พิมพ์ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 3 งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ลายเส้น
แบบที่ 1

ภาพที่ 4 งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ลายเส้น
แบบที่ 2

ภาพที่ 5 งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ลายเส้น
แบบที่ 3

ในกระบวนการและขั้นตอนการออกแบบลวดลายเพื่อสร้างเป็นแม่พิมพ์ มีกระบวนการเหมือนการสร้างแม่พิมพ์ลวดลายฉลุ สร้างสรรค์เทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ซึ่งมีกระบวนการสร้างแม่พิมพ์ลาย ดังต่อไปนี้

1) ลายเส้น ตามแบบที่กำหนด

2) ถอดแบบลายเส้นขนาดกระดาษ A4 ทำการขยายลายเส้นบนกระดาษ A4 หรือเท่ากับขนาดกระดาษสำหรับสร้างสรรค์เทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ในการถอดแบบลายเส้นต้องคำนึงถึงลักษณะของเส้นให้เชื่อมกันอย่างสม่ำเสมอในการแกะฉลุแบบด้วย

ภาพที่ 6 การถอดแบบโครงสร้างตัวภาพงานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก แบบที่ 1

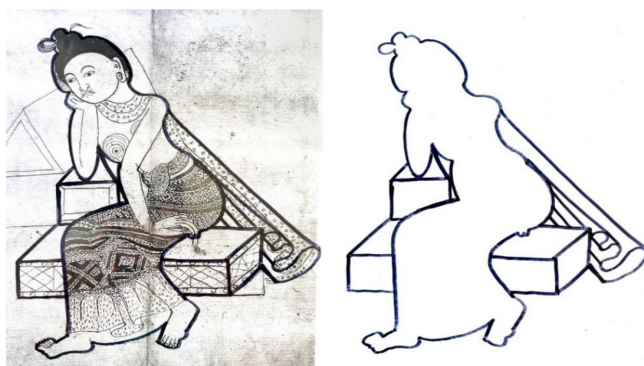

ภาพที่ 7 การถอดแบบโครงสร้างตัวภาพงานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก แบบที่ 2

ภาพที่ 8 การถอดแบบโครงสร้างตัวภาพงานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และ ชูตลาย ฮายดอก แบบที่ 3

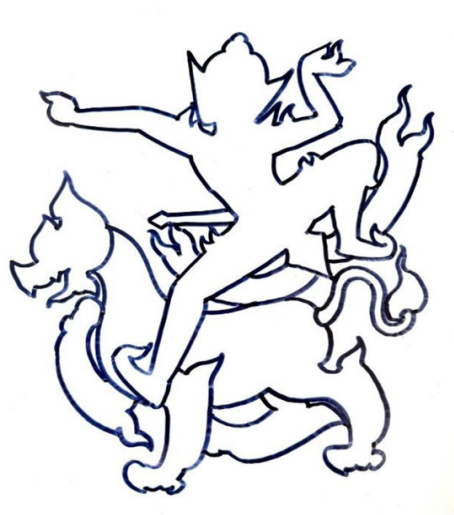
3) ใช้แผ่นพลาสติกใส PVC หนา 0.15 มม. ขนาด A4 หรือแผ่นใสรองปกรายงาน ใช้ปากกาเมจิกเขียนตราฟเส้นลงบนแผ่นพลาสติก โดยกำหนดพื้นที่สำหรับการชูตลายเป็น บล็อก ๆ และคำนึงถึงขนาดของเส้นที่พอดีสำหรับการแกะฉลุ ไม่ให้ใหญ่หรือเล็กเกินไป และ ถมสีเมจิกในพื้นที่ส่วนที่ไม่ต้องการฉลุไว้ เพื่อไม่ให้สับสนและเกิดข้อผิดพลาดในขณะที่แกะฉลุ แบบ กระบวนการแกะฉลุแม่พิมพ์ลาย การปิดทองคำเปลว และการชูตลาย ฮายดอก

ภาพที่ 9 การถอดแบบพิมพ์ฉลุงานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชูตลาย ฮายดอก แบบที่ 1

ภาพที่ 10 การถอดแบบพิมพ์ฉลุงานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย
ฮายดอก แบบที่ 2

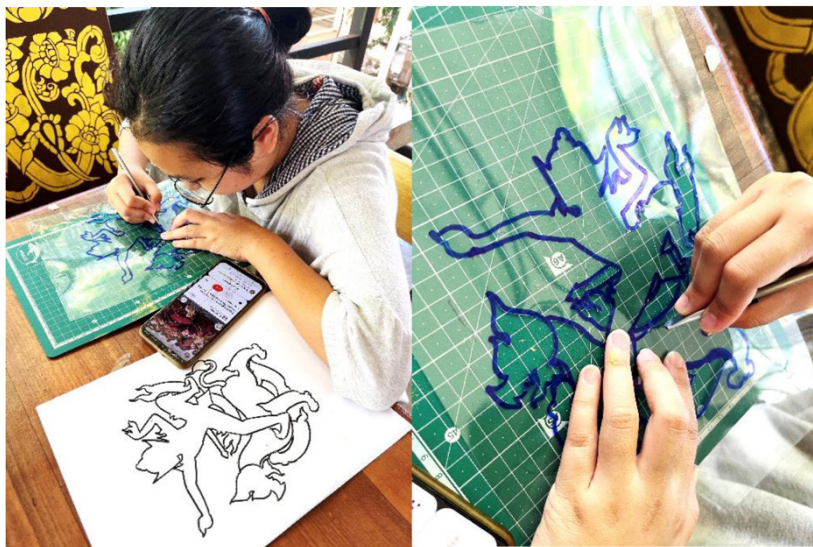

ภาพที่ 11 การถอดแบบโครงสร้างตัวภาพงานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุด
ลาย ฮายดอก แบบที่ 3

การแกะฉลุแม่พิมพ์ลาย การปิดทองคำเปลว และการชุดลาย ฮายดอก

ในกระบวนการแกะฉลุแม่พิมพ์ลาย การปิดทองคำเปลว และการชุดลาย ฮายดอก ตามหลักเทคนิคโบราณของลวดลายแม่พิมพ์ฉลุนั้นเป็นเทคนิคการเซ็ตรักปิดทอง ที่ฝึกปฏิบัติไปในเทคนิคลวดลายแม่พิมพ์ฉลุฝึกด้วยเทคนิคร่วมสมัยใช้สีอะคริลิกสีทองปั้มด้วยลูกประคบพองน้ำ ด้วยเทคนิคการชุดต้องฝึกปฏิบัติตามแบบเทคนิคโบราณโดยใช้ทองคำเปลว เพราะทองคำเปลวมีลักษณะเฉพาะในการชุดขีดให้เกิดร่องรอยไม่สามารถใช้วัสดุอื่น ๆ เช่น ทองวิทยาศาสตร์ กระบวนการแกะฉลุแม่พิมพ์ลาย การปิดทองคำเปลว และการชุดลาย ฮายดอก มีลำดับดังต่อไปนี้

1) การถอดลายเส้นลงบนแผ่นพลาสติก ใช้มีดคัตเตอร์ตัดฉลุลวดลายตามแบบที่ร่างแกะฉลุในส่วนที่เป็นลวดลายที่ปิดทองคำเปลวออก และยังคงแผ่นพลาสติกที่กั้นไม่ให้ทองคำเปลวลงไปบนพื้นกระดานตามกำหนดที่ร่างไว้ หากมีข้อผิดพลาดในการแกะฉลุแบบให้ซ่อมแบบด้วยสก็อตเทป

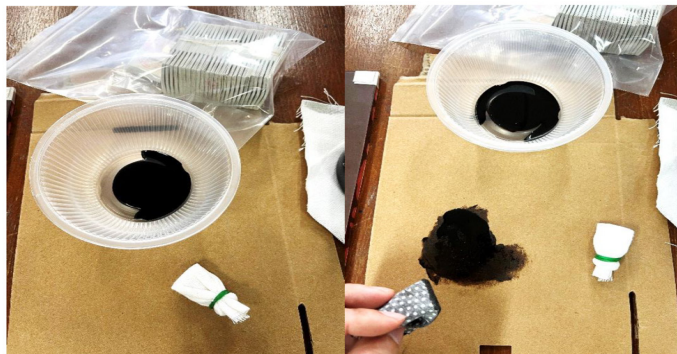

ภาพที่ 12 การแกะฉลุแบบพิมพ์งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุและชุดลาย ฮายดอก

2) ยึดแบบแม่พิมพ์ฉลุติดกับแผ่นกระดาษที่ทำพื้นเสร็จเรียบร้อยแล้วด้วยสะก๊อต เทปใส (เหมือนกันตามแบบการเตรียมพื้นลายคำเทคนิคชุดลาย ฮายดอก) เตรียมผ้าสำหรับ เช็ดยางรัก และยางรัก เพื่อเช็ดยางรักหรือใช้น้ำมันกระโปงยี่ห้อตามท้องตลาดได้ หากมีการ แพ้ยางรัก

ภาพที่ 13 การยึดแบบแม่พิมพ์ฉลุบนพื้นกระดาษ งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ ฉลุลายและชุดลาย ฮายดอก

ภาพที่ 14 การเตรียมยางรักและผ้าเช็ดยางรัก งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ ฉลุลายและชุดลาย ฮายดอก

3) ใช้ผ้าซัวยารัก และเกลี่ยกับพื้นกระดาษหนาหรือวัสดุแผ่นเรียบอื่น ๆ ซับเกลี่ยให้น้ำยารักติดกับผ้าเช็ดอย่างสม่ำเสมอ เช็ดยารักลงบนแบบแม่พิมพ์ฉลุในลักษณะขึ้นลง 90 องศา ห้ามถู ให้น้ำยารักลงบนพื้นแบบฉลุอย่างสม่ำเสมอทั้งแบบ หลังจากนั้นใช้ผ้าสะอาดที่เตรียมไว้ผืนใหม่ซับถอนยารักบนพื้นกระดาษนอก 2 – 3 รอบ ให้ความรู้สึกว่ามีน้ำยารักพอหนืด ๆ

ภาพที่ 15 การเช็ดยารัก งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุและชุดลาย ฮายดอก

4) การปิดทองคำเปลวสามารถปิดได้สองแบบ จะปิดทับลงไปบนแม่พิมพ์ลายฉลุเลยก็ได้ หรือ ยกแบบแม่พิมพ์ฉลุออกก่อนแล้วค่อยปิดทองลงไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการเตรียมพื้นกระดาษด้วยว่าเป็นลักษณะไหนหากพื้นกระดาษมีความหนืดของลักษณะสีพื้นควรปิดทองลงบนแบบฉลุได้เลย การปิดทองให้ปิดเฉพาะส่วนที่เป็นช่องพิมพ์ฉลุโดยปิดให้เต็มทั้งแบบใช้ฟู่กันกลมสะอาดเบอร์ 12 กวาดทองคำเปลวในส่วนที่เลอะออกและเกลี่ยให้ขอบทองลงกับขอบแบบฉลุให้สมบูรณ์ที่สุด

ภาพที่ 16 การปิดทองคำเปลว งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุและชุดลาย
ฮายดอก

ภาพที่ 17 ปิดทองคำเปลวเสร็จ งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุและชุดลาย
ฮายดอก

การขุดลาย ฮายดอก ใช้ด้าสอ HB หรือเหล็กแหลม ร่างลายเส้นตามแบบบน
พื้นทองตัวภาพ ใช้เหล็กแหลมขุดลงไปแบบ โดยคำนึงถึงลักษณะรูปแบบของเส้นในงาน
จิตรกรรมไทย เส้นกัน เส้นแร่น้ำหนักในการขุดให้พอดีสำหรับการสร้างร่องรอยบนพื้นทองให้
เห็นสีพื้น ไม่ขุดแรงหรือลึกจนเกินไป และไม่ขุดเบาเกินไปจนไม่เห็นเส้นสีพื้น

ภาพที่ 18 การร่างแบบลวดลาย งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุและขุดลาย
ฮายดอก

ภาพที่ 19 การขุดลาย ฮายดอก งานลายคำเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุและขุดลาย
ฮายดอก

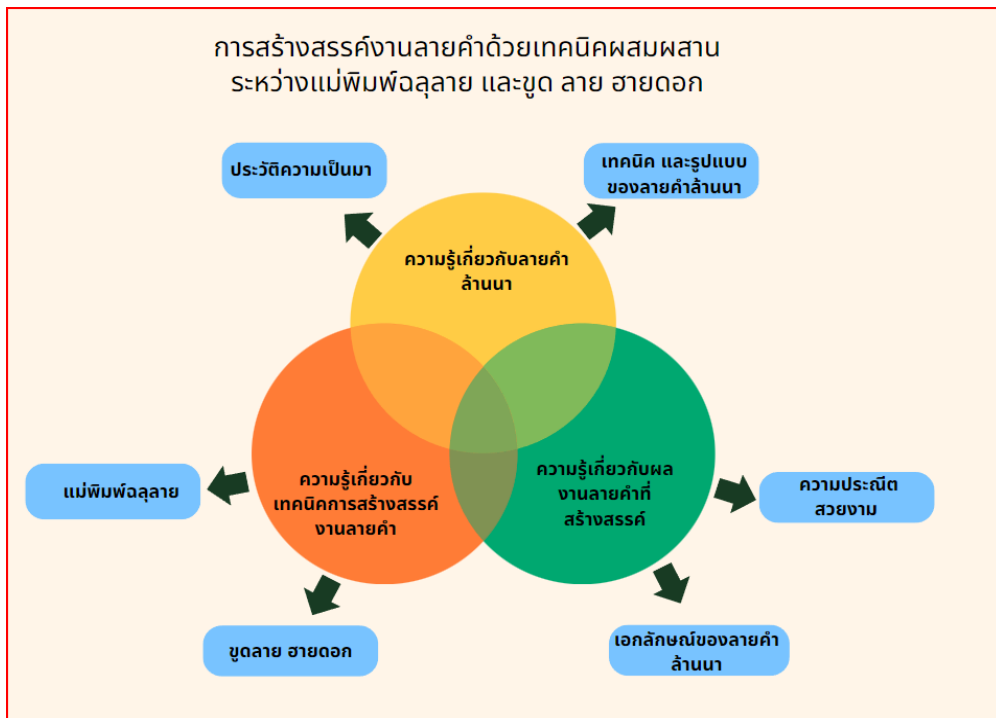

ภาพที่ 20 ตัวอย่างผลงานสำเร็จ งานลายคำเทคนิคสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย

องค์ความรู้จากการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การสร้างสรรคงานลายคำด้วยเทคนิคผสมผสานระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุด ลาย ฮายดอก” ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สำคัญ ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เทคนิค และรูปแบบของลายคำล้านนา
2. ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสร้างสรรคงานลายคำด้วยการผสมผสานระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก
3. ความรู้เกี่ยวกับผลงานลายคำที่สร้างสรรค์ขึ้น ผลงานเหล่านี้แสดงถึงความประณีต สวยงาม และสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของลายคำล้านนา

สรุป

งานลายคำล้านนา เป็นงานศิลปกรรมอันทรงคุณค่าที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของชาวล้านนา เทคนิคการสร้างสรรคงานลายคำมีหลากหลายรูปแบบ หนึ่งในเทคนิคที่นิยมใช้คือ เทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก ด้วยเทคนิคผสมระหว่างแม่พิมพ์ฉลุลาย และชุดลาย ฮายดอก เป็นการปิดทองแม่พิมพ์ฉลุลายที่มีการชุดเส้นเพิ่มขึ้น หรือแต่งเติมเส้นเพื่อสร้างลายละเอียดให้เกิดความสวยงาม มักพบมากในภาพบุคคล เทวดา และรูปสัตว์ ตลอดจนลายกนก และลายดอกไม้ใบไม้อีกด้วย เทคนิคดังกล่าวนี้จะเป็นลักษณะเด่นและเอกลักษณ์เฉพาะงานลายคำล้านนา อันเป็นที่นิยมมากที่สุดและปรากฏอยู่โดยทั่วไปในงานประดับตกแต่งวิหารล้านนา ซึ่งแม่พิมพ์ฉลุลาย นิยมใช้สร้างรูปทรงหลักของลวดลาย มักเป็นลวดลายเรขาคณิต ลวดลายกนก ลายดอกไม้ หรือลวดลายเทพนม ส่วนการชุดลาย ฮายดอก ใช้สร้างรายละเอียดเพิ่มเติมบนลวดลาย โดยใช้

เครื่องมือแหลมชุดขีดลงบนพื้นผิวที่ปิดทองไว้แล้ว งานลายคำที่สร้างสรรค์ด้วยเทคนิคผสมผสานนี้ จะได้ลวดลายที่สวยงาม ประณีต อ่อนช้อย แสดงถึงทักษะฝีมือและความประณีตของช่างผู้สร้างสรรค์สะท้อนถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา เป็นงานศิลปกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แสดงถึงภูมิปัญญาและทักษะฝีมือของช่างท้องถิ่น เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดคติความเชื่อและเรื่องราวต่างๆ ดังนั้น การศึกษา ค้นคว้า และพัฒนาเทคนิคการผลิตงานลายคำล้านนาอย่างต่อเนื่อง เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่านี้ให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเทคนิคการสร้างสร้งงานลายคำแบบผสมผสานเพิ่มเติม โดยนำเทคนิคอื่น ๆ เช่น การลงรัก การปิดทอง หรือการประดับอัญมณี มาผสมผสานกับเทคนิคการใช้แม่พิมพ์ฉลุลายและการชุดลายฮายดอก
2. ควรมีการส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิจัย อาทิ จัดนิทรรศการแสดงผลงานลายคำที่สร้างสรรค์ขึ้นเผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น บทความ วารสาร เว็บไซต์ จัดเวิร์คช็อปหรืออบรมสอนเทคนิคการสร้างสร้งงานลายคำ
3. การประยุกต์ใช้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาศิลปะ การออกแบบ และงานฝีมือต่าง ๆ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการด้านวัฒนธรรม และการนำไปใช้ในการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมล้านนา

บรรณานุกรม

- นิธิ สถาปิตานนท์. (2564). **สถาปัตยกรรมล้านนา**. กรุงเทพมหานคร : ลายเส้น พับบลิชซิ่ง.
- ปกรณ พรหมวิทักษ์. (2554). **จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย**. เข้าถึงเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2563. เข้าถึงได้จาก <http://samforkner.org/thaiart/muralthai.html>
- พระวิจิตร อธิโก. (2560). ความเชื่อเรื่องไตรภูมิของคนในสังคมล้านนา. **วารสารมจรพุทธปัญญาปริทรรศน์**. 2(3), 26.
- ลิขิต มาแก้ว, วิทยา พลวิฑูรย์, เนติ พิเคราะห์. (2562). **หลักสูตรลายคำล้านนา(แม่พิมพ์ลายฉลุ) โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีสถาบัน**

การศึกษาเป็นพี่เลี้ยง. เชียงใหม่: คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ, พิลิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ลิปิกร มาแก้ว, พระวิทวัสโกฏินกรรจ์, จันทร์สม์
ตาปูลิง. (2567). พุทธศิลปกรรมบำบัด: จิตรกรรมภาพพระภูจากเวสสันดรชาดก
ในชุมชนบ้านห้วยชมพู อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์. 7(1), 18.